

Харківська філія Українського інституту експертизи сортів рослин

Харківська філія Українського інституту експертизи сортів рослин розташована в селі Золочівське (засноване в 1665 р.) Валківської територіальної громади Богодухівського району. Відстань до адміністративного центру громади м. Валки – 15 км, до обласного центру м. Харкова – 42 км, до найближчої залізничної станції Огульці – 4 км, до автомагістралі державного значення Київ–Харків – 1 км. Харківська область знаходиться на північному сході України й посідає четверте місце в нашій країні за площею.

ТЕРИТОРІЯ області майже навпіл поділена на лісостепову і степову зони, що й визначає її природні умови. До однієї з трьох підзон лісостепової зони, а саме Північно-Західний Лісостеп, і належить місце розташування філії. Ця підзона займає 16% від усієї ріллі області.

Середньорічна сума опадів становить 573,8 мм, середньорічна температура +9,2 °С, перехід температури через +5 °С (відновлення вегетації навесні) – 2 квітня, припинення вегетації восени – 27 жовтня. Перехід температури через 0 °С навесні – 10 березня, восени – 21 листопада. Перехід через +10 °С навесні – 18 квітня та 5 жовтня восени.

Найбільш поширені ґрунти в підзоні – це сірі лісові, темно-сірі опідзолені та чорноземи важкосуглинкові (46–55% глини). Висота над рівнем моря – 172 м. Рельєф – хвиляста рів-

нина, розмежована балками. Ґрунти земельної ділянки філії темно-сірі опідзолені (займають 6,6% в області), за вмістом рухомих сполук, мг/кг ґрунту: фосфору – 116,8, калію – 138,9, азоту, що легко гідролізується, – 79,1. Вміст гумусу в ґрунті – 2,8%, показник рН 5,0. Агрономічна оцінка – 62 бали, еколого-агрономічна – 56 балів.

Шлях становлення системи сортовипробування в області розпочався у 1925 р., коли в районі функціонування сучасного Валківського відділу Харківської філії УІЕСР були закладені перші дослідні польових культур на сортодослідній ділянці дослідного поля «Мерефа».

З 1937 року в області налічувалося 13 сортодільниць. У 1938 р. випробувалися вісім озимих і ярих сільськогосподарських культур, а з 1940-го вже 23 (пшениця м'яка озима, жито посівне, пшениця м'яка яра, ячмінь звичайний ярий, овес посівний, про-

со посівне, гречка їстівна, сочевиця, чина, нут, квасоля, горох, лялеманція, вика, соя, кукурудза, соняшник, гірчиця, перила, могар, суданська трава, конюшина, люцерна).

Одним із перших керівників мережі на той час був Шалаєв М. С. (1937–1941 рр.).

До становлення сортовипробування області активно долучалися видатні вчені в галузі рослинництва. Так, у збиранні врожаю на Олексіївській сортодільниці допомагав у статусі помічника завідувача доктор біологічних наук, професор, завідувач кафедри генетики, селекції та насінництва Харківського сільськогосподарського інституту Делоне Лев Миколайович (відповідно до Наказу № 15 від 15.07.1941 р.).

Мединець Василь Дмитрович, доктор сільськогосподарських наук, автор науково-практичних рекомендацій

Колектив Валківської ДСС, 2011 р.

«Екологічний ефект часу відновлення вегетації озимих», працював на посадах помічника завідувача Куп'янської,

Болотов Володимир Юрійович народився 1976 року в місті Харкові. Закінчив Харківський державний університет сільського господарства за спеціальністю «Обладнання переробних і харчових виробництв».

З 2012 р. він очолює Харківську філію УІЕСР та як директор забезпечує проведення комплексу польових і лабораторних досліджень із кваліфікаційної експертизи сортів рослин, здійснення ділянкового сортового контролю насіння і садивного матеріалу та післяреєстраційне вивчення сортів рослин.

Завідувач Валківської сортодільниці Попиваний В. О. оглядає дослід з конкурсного випробування кукурудзи звичайної, 1960 р.

Рішення про організацію державної мережі сортовипробувальних ділянок, надруковане в газеті «Правда» 27 червня 1937 року

Головний агроном Вовчанської ДСВС Скаченко С. П. на ділянках конкурсного випробування пшениці озимої, 1996 р.

Близнюківської та Савинської сортодільниць.

Весна Борис Олександрович – кандидат сільськогосподарських наук, один із авторів низки довідників з насінництва, Закону України «Про насіння», Державного стандарту «Насіння сільськогосподарських культур. Сортові та посівні якості», з 1969-го по 1974 р. очолював Інспектуру Державної комісії з сортовипробування сільгоспкультур в Харківській області.

Грідін Микола Миколайович – кандидат сільськогосподарських наук, співавтор сортів пшениці Харус, Василина, Астет, працював агрономом Валківської сортодільниці.

Із початком війни в жовтні 1941 року Інспектуру з сортовипробуван-

ня було евакуйовано. Після звільнення Харківщини в 1943 р. вже у листопаді вона відновила роботу.

У післявоєнний період кількість сортодільниць і місця їх розташування в районах області зазнавали частих змін, ліквідовувались існуючі і створювалися нові, змінювалась їхня спеціалізація. Остаточо, на момент набуття Україною незалежності, в області налічувалося вісім сортовипробувальних закладів.

Валківська та Вовчанська сортовипробувальні станції одними з перших в Україні з 1981 року працювали на самостійному балансі, з 1990 року реформовані в сортостанції, Куп'янська і Барвінківська (сортостанції з 1991 р.). Новоутворені сортовипробувальні станції випробовували майже всі польові сільськогосподарські культури, що вирощували на той час в області (озимі: пшениця м'яка, жито посівне, тритикале, ячмінь звичайний, ярі: пшениця м'яка, ячмінь звичайний, тритикале, овес посівний, просо посівне, гречка їстівна, горох посівний, вика, чина, сочевиця, нут, соя, сорго звичайне двокольорове, кукурудза звичайна, соняшник однорічний, суданська трава, багаторічні злакові та бобові трави, цукровий та кормовий буряк). Місце їх розташування охоплювало всі ґрунтово-кліматичні зони області.

Діяли також Первомайська (сортостанція з 1991 р.) із випробовування плодових (яблуна, груша, вишня, абрикос) та ягідних (малина, обліпиха, смородина, агрус, калина); Чугуївська на зрошенні (сортостанція з 1991 р.) з випробовування овочевих (томатів, перцю, огірків, гарбузів, моркви, столового буряка, цибулі,

озимого часнику, капусти та картоплі); вузькоспеціалізовані сортодільниці: Харківська закритого ґрунту (випробовування томатів, перцю, огірків) та Балаклійська (випробовування лісових культур, верби, тополі).

За плідну роботу заклади експертизи та спеціалісти, які в них працювали, неодноразово нагороджувались Почесними грамотами республіканського, обласного, районного рівня. У 1947 р. ланкова Куп'янської сортодільниці Григорова В. П. за вагомі результати у вирощуванні озимої пшениці була удостоєна звання Героя Соціалістичної Праці.

Майже за століття історії становлення сортовипробування в області

змінювалося багато керівників і спеціалістів, які самовіддано працювали на цій ниві: начальники Інспектури Державної комісії з сортовипробування сільгоспкультур в Харківській області – Коваль Олександр Сергійович (1944–1969), Садовничий Віктор Федорович (1984–2010), завідувачі сортодільниць, директори сортостанцій: Куп'янської – Скорик Іван Михайлович (1952–1977), Велік Іван Йосипович (1977–2012), Валківської – Поливаний Володимир Олександрович (1944–1976), Вовчанської – Колмаков Ілля Григорович (1971–2002), Скаченко Сергій Петрович (1986–2014), Чугуївської – Чудик Василь Борисович (1967–2000), Барвінківської – Самарський

Анатолій Миколайович (1985–2004), а також багато висококваліфікованих агрономів, які у будь-яку пору року й за будь-якої погоди сіяли, доглядали, збирали досліди, тобто виконували всю основну роботу з сортовипробування. Це спеціалісти Валківської сортостанції – Полтавська Лідія Павлівна (1987–2012), Барвінківської – Ткаченко Олександр Миколайович (1987–2014), Вовчанської – Лялюк Ольга Олександрівна (1979–2018), Овчаренко Любова Володимирівна (1984–2014), Дерев'янка Олександр Петрович (1996–2018), Куп'янської – Місько Зоя Олексіївна (1975–2005), Чугуївської – Моргунова Лариса Михайлівна (1976–1996), і багато інших, які працювали сумлінно і професійно.

Нині продовжують їх справу заступник директора Харківської філії УІЕСР Ісаєнко Олександр Олексійович – 31 рік на різних посадах в системі сортовипробування області, завідувачка відділу польових досліджень філії Ковратенко Валентина Анатоліївна – 27, провідний фахівець Науменко Наталія Миколаївна – 17, заступник завідувача відділу польових досліджень Неохотник Ірина Василівна – 10, головний бухгалтер Науменко Інна Юріївна – 11 років. Протягом 10 років (2012–2022) очолює філію Болотов Володимир Юрійович.

Основне завдання Харківської філії залишається незмінним – отримання якісних експериментальних даних, за результатами аналізу яких після закінчення дворічного циклу дослідження сортів щодо їх придатності до поширення в Україні фахівці УІЕСР зможуть надати до профільного відомства науково обґрунтовані

пропозиції щодо прийняття рішення за заявкою про визнання прав на сорт рослин.

Під час таких досліджень спеціалісти філії провадять експериментальну оцінку морфологічних, біологічних та господарсько-цінних ознак сортів рослин, виявляють придатність їх до поширення в певних екологічних умовах.

Також вони займаються визначенням сортів рослин, вирощування яких за екстремальних екологічних факторів (суворі зими, посухи, перезволоження тощо) призводить до значного зниження врожайності та загибелі посівів, визначають сорти, схильні до ураження особливо небезпечними організмами і хворобами.

Науково-дослідну роботу ведуть за затвердженою Програмою польо-

Підготовка поля до сівби озимих культур, 2022 р.

Обласний семінар на дослідних полях Вовчанської ДСДС, виступає Ісаєнко О. О., 2002 р.

Сортовипробування соняшника однорічного на Вовчанській ДСДС, 1995 р.

Учасники перевірки стану дослідів на Первомайській ДСДС, 1997 р.

Конкурсне випробування гороху посівного на Барвінківській ДСДС, 1998 р. 4-й зліва направо селекціонер Чекригін П. М.

вих досліджень кваліфікаційної експертизи сортів рослин озимого та ярого типів розвитку на придатність до поширення. Над виконанням цієї Програми працює колектив філії, що налічує 20 осіб.

За роки діяльності в закладах експертизи було випробувано десятки тисяч нових сортів. Одержані результати досліджень, крім основного їх призначення – оцінки придатності до включення до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні, стали підставою для формування регіональних сортових ресурсів у вигляді «Списку сортів рослин, які занесені в Реєстр сортів рослин, придатних до поширення в Україні та рекоменчуються до вирощування в господарствах Харківської області». Такий Список формується щороку з урахуванням сортів, занесених до Державного реєстру і по яких отримано позитивні результати під час кваліфікаційної експертизи в зонах Степу, Лісостепу та в дослідженнях філії щодо рівня їх урожайності, цінних господарсько-біологічних ознак і властивостей, а також адаптивності до умов Харківщини. Нині він налічує 5 озимих, 51 яру польову культуру та 543 сорти і гібриди. Більшість сортів, що вирощуються в області, отримали путівку на поля саме від сортовипробувачів.

Відсоток сортів ярих і озимих зернових, які включені до Списку і висіваються в області, коливається від 50 до 100%, досить високий він і по інших культурах. Натепер його розміщують на сайті Департаменту агропромислового розвитку Харківської обласної державної адміністрації, отже, він доступний для всіх сіль-

Максимальна урожайність сортів у кваліфікаційній експертизі на придатність до поширення в закладах експертизи Харківської області

Назва культури	Назва сорту	Урожайність, ц/га	Рік отримання
Озима пшениця	Смуглянка	108,2	2004
	ЛГ Квадрант	111,4	2022
Озиме жито	КВС Мотиватор	110,0	2019
Озиме тритикале	Ратне	96,6	2006
Озимий ячмінь	Пегас	93,0	2022
	Якубус	91,0	2022
Озима тверда пшениця	Кришталевий	62,0	2022
Яра тверда пшениця	Династія	43,5	2014
Яра м'яка пшениця	Панянка	58,0	2015
	КВС Сансет	53,5	2019
Яре тритикале	Борівітер Харківський	57,0	2015
Ярий ячмінь	Саломі	73,0	2015
	Щедрик	67,6	2015
Овес	Зубр	56,4	2018
Горох	Оплот	45,2	2008
Гречка	Мальва	30,5	2015
Просо	Козацьке	40,6	2008
Соя	ЕС Гладіатор	37,3	2017
	Стайн 07Ж22	37,9	2019
Кукурудза	Кредит МВ	133,0	2008
	ДН Хотин	123,0	2014
Соняшник	П63ГГ142	49,0	2019
	ЕС Ортус	50,0	2019

ськогосподарських товаровиробників Харківщини.

На навчаннях агрономів, які організовано в області, спеціалісти філії оприлюднюють підготовлені допові-

ді, в яких розглядаються основні вимоги Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» щодо ведення насінництва та прав використання сортів, ознайомлюють слухачів із ре-

зультатами випробувань, на підставі яких формується Список рекомендованих сортів.

Після численних реорганізацій (1991–2021 рр.) кількість і місце розташування закладів експертизи зазнали змін. Із 2012 року в області єдиним закладом експертизи стала філія УІЕСР. У 2020 р. було остаточно передано їй у користування земельну ділянку Шарівського старостату.

Наявність власного Земельного акта, постійна допомога УІЕСР в оновленні матеріально-технічної бази (сучасні трактори, сівалки, ґрунтообробна техніка, лабораторне обладнання) – все це дозволило розпочати нову сторінку історії сортовипробування в області. У 2021 р. на власній землі випробовували 17 культур, 270 сортів, у 2022-му – 17 культур і 246 сортів.

У сучасних умовах спеціалісти філії докладають максимум зусиль для дотримання агротехніки закладання і ведення дослідів, підтримки родючості ґрунтів, щоб максимально розкрити потенціал нових сортів, про що свідчать результати випробувань попередніх та останніх років (таблиця).

Вперше в історії сортовипробування області у філії було масово (понад 32 сорти) подолано рубіж урожайності 100 ц/га пшениці озимої, досягнуто 90 ц/га в досліді ячменю озимого.

У планах збільшити площу належної Харківській філії земельної ділянки та покращити матеріально-технічну базу, що дозволить розширити перелік випробовуваних культур і сортів.

Володимир Болотов
Марина Таганцова

Виставка експонатів Чугуївської ДСВС, присвячена 75-літтю сортовипробування в Україні, 1998 р.

Сортовипробування картоплі на Вовчанській ДСВС, 1995 р.

Директор Куп'янської ДСВС Велік І. Й. на ділянках конкурсного випробування соняшнику однорічного, 1996 р.

Конкурсне випробування пшениці озимої на Куп'янській ДСВС, 1996 р.

